

УДК 82.09(477) "19"

DOI: 10.31471/2304-7402-2023-18(69)-381-387

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПОВІСТЕЙ ВСЕВОЛОДА НЕСТАЙКА "ЧАРІВНИЙ ТАЛІСМАН" І "ТОРЕАДОРИ З ВАСЮКІВКИ" У 5-6 КЛАСАХ НУШ

Іванна Хомин

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ; вул. Шевченка, 57;
e-mail: hominivanna00@gmail.com, тел.: 0956314693*

***Мета.** Метою написання статті є визначення місця аналізу художнього твору в навчальному процесі, використовуючи різні джерела методичного плану. Виходячи з мети дослідження, були поставлені наступні завдання: обґрунтувати теоретичні засади аналізу прозового твору, схарактеризувати методіку аналізу повістей у 5-6 класах; розглянути її в синхронічному аспекті. **Методологія дослідження.** У статті використовується принцип єдності теорії і практики, системності та об'єктивності.*

***Результати дослідження** показали, що інноваційні підходи, які розроблені до повістей Всеволода Нестайка "Чарівний талісман" та "Тореадори з Васюківки" ефективно допомагають учням 5-6 класів НУШ зрозуміти художній зміст та основні ідеї творів.*

***Новизна статті** полягає в тому, щоб розкрити можливості для використання інтерактивних методів навчання, творчих завдань, групової роботи та обговорень, що сприяють активній участі учнів та формуванню їхніх літературних здібностей; поєднанні інтерактивних та інноваційних методичних підходів, які дозволяють активізувати пізнавальну діяльність учнів, стимулюючи їхній інтерес до читання, сприяючи критичному мисленню, та залучаючи їх до глибокого розуміння і аналізу літературних творів.*

***Практичне значення** полягає у створенні спеціальної методичної стратегії, яка забезпечить вчителям української літератури оптимальні підходи до вивчення творів Нестайка на уроках для 5-6 класів. Використання інноваційних методичних прийомів допоможе урізноманітнити процес вивчення творів і розвивати літературну компетенцію учнів.*

***Ключові слова:** повість, В. Нестайко, аналіз, методи, інноваційні методи, сприйняття, художній твір, текст, НУШ.*

У шкільній практиці аналіз художнього прозового твору використовується з давніх часів і заснований насамперед на повторному читанні та глибокому осмисленні в процесі вивчення найважливіших ідейно-значущих епізодів твору [1, с. 2].

Трансформуючи академічний літературознавчий аналіз у шкільний, важливо зберегти загальне осмислення твору, авторський задум та його втілення. Дискутуючи з цього приводу, деякі вчені-методисти висловлюють думку, що одна з найважливіших причин, яка гасить інтерес учнів до художнього слова, – це те, що в процесі аналізу творів художні образи перекладаються на мову понять і не активізують емоційну сферу дітей і підлітків. І. Соболев доводив, що учні молодшого та середнього шкільного віку потребують конкретики в поясненнях учителя, а вже залежно від вікового розвитку учнів, «ускладнюються завдання, змінюється форма запитань, які передбачають усе ґрунтовніші і узагальненіші відповіді...» [3, с. 19]. Проте чинні програми з української літератури в середніх класах все більше націлюють учнів на аналіз понять теорії літератури, ніж на проникнення у естетично-проблематичну канву художнього твору.

Навіть зараз залишається проблемним питання про те, яким повинен бути шкільний аналіз. В історії вітчизняної методики і шкільної практики типи аналізу художнього твору трактуються не однозначно: починаючи від простого переповідання фабули за автором чи сюжетно-композиційного та жанрового осмислення вона отримувала різні форми. З середини ХХ століття шкільна наука пішла шляхом подолання існуючого глибокого розриву змісту від форми, а також теорії літератури від самого твору.

Л. Худаш вказувала, що у процесі сприймання художнього твору учень-читач трансформує словесне зображення, перетворює його в яскраві, живі образи і картини реальної дійсності [6, с. 22]. Твір для дитини «оживає», стає своєрідною дійсністю. Почуття емпатії (співпереживання) ріднить читача з літературними героями і персонажами.

Як відомо, літературознавчий аналіз має бути насамперед глибоким, логічним, усвідомленим та осмисленим. Не кожен реципієнт, особливо молодший підліток (5 – 6 кл.), здатний знайти правильний підхід до аналізу тексту. Крім того, кожен твір у шкільній програмі продуманий укладачами чинної програми згідно з віковою категорією школярів. Однак молодші підлітки розвиваються по-різному, тому не кожна дитина здатна належно сприйняти той чи інший твір.

Проблема вивчення тексту розглядалася і розглядається в різних аспектах:

- як типові принципи вивчення тексту літературознавцями (Г.О.Гуковський, Ю.М.Лотман, О.І.Білецький);
- як поглиблене вивчення тексту (М.О.Рибникова, Н.Д. Молдавська);
- як індивідуальна самостійна робота над текстами художніх творів (В.Д.Кучинський);
- як об'єкт лінгвістичних (мовних) досліджень (Л.Г.Гетьман);
- як методика читання і перепрочитання художнього тексту (Є.В.Квятковський, Б.О.Корман) [1, с. 1].

Крім того, що є чимало різних принципів, прийомів і методів роботи з текстом, появилися й сучасні новаторські ідеї, які кожному читачеві індивідуально дозволяють зануритись у «тіло» тексту та зробити глибокий аналіз твору.

На передових психолого-педагогічних засадах, які виокремилися на початку другої половини ХХ – початку ХХІ ст., поглиблювалися традиційні й формувалися новаторські методичні ідеї стосовно:

- виразного читання прози й лірики (А. Капська) та вивчення особливостей художнього твору в школі (І. Бацій, І. Бровко, В. Лесик, І. Соколев);

- індивідуального розвитку самостійності й творчої активності (креативності) учнів на уроках літератури (Є. Жицький, І. Синиця, І. Соколев, Б. Степанишин);

- у старших класах – психології читання і глибокого розуміння художнього твору (І. Синиця, Є. Сверстюк);

- методичної розробки і реалізації системи навчальних завдань на уроках української літератури та цілеспрямованого розвитку мислення учнів-читачів, окреслення шляхів і демонстрації вчителем/вчителькою засобів інтелектуалізації уроку літератури (Н. Падалка, В. Паламарчук);

- наукового забезпечення ефективності уроку літератури (Л. Хураш);

- педагогічної організації та керівництва навчально-виховним процесом (В. Сухомлинський);

- посиленого вивчення та апробації теорії літератури в школі (О. Бандура);

- постійного естетичного розвитку школярів засобами літератури (А. Лісовський, Н. Волошина);

- передової загальної методики викладання української літератури в школі (О. Бандура, В. Неділько, Є. Пасічник) [6, с. 5].

До найскладніших проблем літературного навчання варто зарахувати типові основи шкільного аналізу художнього твору. Для того, щоб учні могли доступно і досконало отримати знання й належні уміння, недостатньо прочитати й знати фабулу самих творів. Треба ще й володіти знаннями з теорії літератури та додаткових дисциплін: насамперед історії, естетики, логіки, психології.

Нині у сучасній методиці української літератури існує кілька класифікацій типів шкільного аналізу художнього твору. Наголошуючи, що його вибір залежить насамперед від характеру твору та вікових особливостей учнів, Євген Андрійович Пасічник визначав такі шляхи аналізу твору на уроці літератури: цілісний, композиційний, пообразний, проблемно-тематичний, структурно-стильовий [5]. На противагу цьому методисту, Борис Степанишин визнавав тільки такі типи аналізу: проблемно-тематичний, пообразний, цілісний (комплексний) [4]. Врешті, вчи-

тель-практик краще знає довірених йому учнів і завжди може практикувати найбільш оптимальний аналіз художнього твору.

Зупинимось докладніше на традиційних шляхах аналізу художнього твору в школі:

1. **«Аналіз за розвитком дії»** передбачає знання термінів, таких як «сюжет», «сюжетні лінії», їхні складники, такі як «конфлікт», «експозиція», «зв'язка», «розвиток дії», «кульмінація» та «розв'язка».

2. **Жанрово-композиційний** аналіз має два окремих компоненти:

а) суто жанровий, який передбачає знання і розуміння поняття «жанр» та диференціацію основних ознак різних жанрів;

б) композиційний, який передбачає розуміння поняття «композиція», як сюжету з усіма його сюжетними лініями, а також ролі й місця у художньому тексті позасюжетних компонентів й самої будови художнього тексту;

3. **Пообразний**: спеціалізується на розрізненні двох ключових понять: «образ-персонаж» і «образ-герой», передбачає детальне вивчення характеристик образів-персонажів, таких як їхні риси, вчинки, мотивація та стосунки з іншими персонажами;

4. **Проблемно-тематичний**: включає в себе розуміння понять "тема" та "проблема" у художньому творі. Тут важливо вміти визначати основну ідею або тему твору, а також виявляти в ньому проблеми, які розглядаються автором;

5. **Порівняльний** аналіз включає в себе порівняння та детальний аналіз образів-персонажів у межах одного художнього твору.

Методика створення системи навчальних завдань пізнавального змісту, націлена на прийоми, «які б спрямовували учнів не лише на переказ твору, а й спонукали до самостійного осмислення тексту, мотивів поведінки персонажів, до вияву їхніх думок і почуттів» [7, с. 17-18].

Визначаючи основні особливості шкільного аналізу літературного твору, важливо враховувати **три його найважливіші аспекти**:

- **емоційний** (аналіз має викликати в учнів безпосередній інтерес до твору, спричинювати емоційні враження, сприяти створенню атмосфери переживання);

- **пізнавальний** (з допомогою аналізу твору вчитель знайомить учнів з історичною добою, особливостями життя, культури, творчою манерою митця, художньою своєрідністю тексту), реалізує парадигму «від простого – до складного»;

- **виховний** (будь-який аналіз має якнайпотужніше й найефективніше сприяти формуванню моральних якостей учнів, вихованню їхнього естетичного смаку, сприяти розвитку творчих здібностей, забезпечувати особистісне зорієнтоване навчання) [2, с. 55].

Розглянувши декілька методичних засобів, прийомів та методів, які можна застосувати у поєднанні під час вивчення повістей Всеволода Нестайка на уроках української літератури у 5-6 класах НУШ, вважаємо за

потрібне зазначити, що зараз у школі широко використовуються різні методи, ігри та вправи. Наприклад: такі як: кластер «Мій улюблений герой», «Запитання до тексту», «Коло думок», гра «Темна конячка», роботу в групах «Спільний пошук» і творчу лабораторію. Впевнена, що засвоєння цих творів дасть можливість позитивно закріпити знання та навички школярів. У 6 класі дещо інші ігри та вправи, адже програма опирається на вікові особливості школярів. Продуктивними є гра «"Так" – "Ні"», «Обери позицію», гронування «Характер героя», гра «Упізнай героя», «Картинна галерея» (ілюстрації, комікси до творів), рольова гра.

Беручи до уваги вікові особливості школярів, набуті раніше знання учнів, їхні думки та враження від прочитаного художнього твору, на уроках української літератури за рекомендаціями НУШ, учителю-словеснику обов'язково треба використовувати інноваційні технології. Це дасть можливість пізнавати учнів з іншої сторони, розвивати акторські здібності (використовуючи рольові ігри), виховувати любов та інтерес до української літератури та її спадщини, вміння аналізувати художні твори та відчувати насолоду від прочитаного.

Кожен ефективний метод та прийом варто використовувати на уроках української літератури ще й для того, щоб збагачувати мовленнєвий запас учнів, засвоювати поняття художнього твору, вчитись правильно аналізувати текст та виховувати любов до української літератури. Застосовуючи різні засоби, прийоми і методи для належного розуміння і осмислення художнього тексту, можна забезпечити на уроках позитивний результат. Чим більше ми урізноманітнюватимемо методи, тим більше учні матимуть бажання пізнавати літературні твори, креативно аналізувати, досліджувати, вдосконалювати свої вміння у процесі прочитаного, акцентувати увагу на спостережливості стосовно головних героїв, стимулювати свої естетичні почуття та любов до українського літературного художнього твору. Також у дітей розвиватиметься увага, пам'ять і творче мислення.

Висновки. Найскладнішою проблемою літературного навчання вважаються основні ази типового аналізу художнього твору. Дослідженням аналізу прозового твору у різних аспектах займалось чимало науковців, починаючи ще з античних часів. Вони намагались пропонувати для практичного втілення чимало корисної та доступної методичної інформації. У наш час вироблено певний типовий план аналізу художнього твору, на який молодим учителям варто опиратись. Проте вузлове питання, яким саме повинен бути взірцевий шкільний аналіз, залишається відкритим досі. Розглянувши різні шляхи аналізу й етапи текстуального вивчення творів, зіставляючи думки й поради таких учених-методистів, як Є. Пасічник, Н. Волошина, О. Куцевол, Г. Токмань та Б. Степанишин, можна зробити висновок: вони виокремлюють 5 традиційних шляхів ана-

лізу художнього твору в школі, а саме – аналіз за розвитком дії, жанрово-композиційний, пообразний, проблемно-тематичний та порівняльний.

Методика української літератури передбачає чимало різних нюансів роботи й аспектів, а саме: підвищення наукового рівня викладання української літератури в школі, рівномірний розподіл навчального матеріалу, скрупульозна орієнтація на розвиток умінь та навичок школярів, посилення на їхню вікову категорію для сприйняття того чи іншого твору, а також тенденцію активної розробки навчального планування та шкільної програми.

Література

1. Гричаник Н.І. Проблема шкільного аналізу епічного твору в методичній науці URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14803/Hrychanyk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Матвійчук К.В. Робота з текстом. Формування емоційно – чуттєвої сфери на уроках української літератури. URL: <http://kyselivkazosh.ks.sch.in.ua>.
3. Пасічник Є. А. Українська література в школі. – Київ: Рад. школа, 1983.
4. Соболев І.І. Вивчення української літератури в 5-7 класах / І.І. Соболев. – К.: Рад. школа, 1968. – 232 с.
5. Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі: Методичний посібник для вчителя. – Київ, ГВЦ "Проза", 1995. – С. 204.
6. Худаш Л.С. Підвищення ефективності уроку з літератури / Л.С. Худаш. – К.: Рад. школа, 1974. – 140 с.
7. Яценко Т. О. Тенденції розвитку шкільної літературної освіти в Україні дореформеного періоду (1970-1984 рр..) Частина I URL: <https://lib.iitta.gov.ua>.

"MODERN APPROACHES TO STUDYING VSEVOLOD NESTAYKO'S NOVELS "THE MAGIC TALISMAN" AND "THE BULLFIGHTERS FROM VASYUKIVKA" IN 5-6 GRADES OF NUSH"

Ivanna Khomyn

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, ShevchenkaSt., 57.
e-mail: hominivanna00@gmail.com, 0956314693*

***Purpose.** The aim of this article is to determine the place of literary analysis in the educational process using various methodical sources. Based on the research objective, the following tasks were set: justify the theoretical*

*principles of analyzing prose works, characterize the methodology of analyzing novels in 5-6 grades, and examine it from a synchronous perspective. **Research methodology.** The article applies the principles of unity of theory and practice, systematicity, and objectivity.*

***Results** showed that innovative approaches developed for Vsevolod Nestayko's novels "The Magis Talisman" and "Toreadors from Vasyukivka" effectively help students in the 5-6 grades of the New Ukrainian School (NUSh) understand the artistic content and main ideas of the works.*

***Scientific novelty** lies in revealing the possibilities for using interactive teaching methods, creative tasks, group work, and discussions that promote active student participation and the development of their literary abilities. It combines interactive and innovative methodical approaches, which activate students' cognitive activity, stimulate their interest in reading, foster critical thinking, and engage them in a deep understanding and analysis of literary works.*

***Practical importance** lies in creating a special methodical strategy that will provide Ukrainian literature teachers with optimal approaches to studying Nestayko's works in 5-6 grades. The use of innovative methodical techniques will help diversify the process of studying the works and develop students' literary competence.*

***Keywords:** novel, analysis, methodology, innovative methods, perception, interactive technologies, artistic work, methodical apparatus, NUSh.*